

Verstoorde rouw en comorbide klachten

Lonneke I.M. Lenferink

l.i.m.lenferink@rug.nl

Rijksuniversiteit Groningen

Universiteit Utrecht

Gefinancierd door:

Fonds
Slachtofferhulp

Onderzoeksteam:

prof. dr. Jos de Keijser
Rijksuniv. Groningen

prof. dr. Paul Boelen
Univ. Utrecht & Arq

prof. dr. Geert Smid
Centrum '45

dr. Angela Nickerson
UNSW, Australie

dr. Maarten Eisma
Rijksuniv. Groningen

Rouw vs. verstoorde rouw

| 2

Holly Prigerson

1995

Psychiatry Research 59 (1995) 65–79

PSYCHIATRY
RESEARCH

Inventory of Complicated Grief: A scale to measure
maladaptive symptoms of loss

Holly G. Prigerson^a, Paul K. Maciejewski^b, Charles F. Reynolds III^a,
Andrew J. Bierhals^a, Jason T. Newsom^c, Amy Fasiczka^a, Ellen Frank^a,
Jack Doman^a, Mark Miller^a

2009

Prolonged Grief Disorder: Psychometric Validation of Criteria Proposed for *DSM-V* and *ICD-11*

Holly G. Prigerson^{1,2,3*}, Mardi J. Horowitz⁴, Selby C. Jacobs⁵, Colin M. Parkes⁶, Mihaela Aslan⁷,
Karl Goodkin^{8,9}, Beverley Raphael¹⁰, Samuel J. Marwit¹¹, Camille Wortman¹², Robert A. Neimeyer¹³,
George Bonanno¹⁴, Susan D. Block^{1,2,3}, David Kissane¹⁵, Paul Boelen¹⁶, Andreas Maercker¹⁷,
Brett T. Litz^{18,19,20}, Jeffrey G. Johnson²¹, Michael B. First²¹, Paul K. Maciejewski^{1,2}

2011

COMPLICATED GRIEF AND RELATED BEREAVEMENT ISSUES FOR DSM-5

M. Katherine Shear, M.D.,^{1,2*} Naomi Simon, M.D.,³ Melanie Wall, Ph.D.,^{4,5} Sidney Zisook, M.D.,⁶
Robert Neimeyer, M.D.,⁷ Naihua Duan, Ph.D.,^{4,5} Charles Reynolds, M.D.,^{8,9} Barry Lebowitz, Ph.D.,¹⁰
Sharon Sung, Ph.D.,¹¹ Angela Ghesquiere, M.S.W.,¹² Bonnie Gorscak, Ph.D.,¹³ Paula Clayton, M.D.,¹⁴
Masaya Ito, Ph.D.,¹⁵ Satomi Nakajima, M.D. Ph.D.,¹⁵ Takako Konishi, M.D. Ph.D.,¹⁶ Nadine Melhem, Ph.D.,¹⁷
Kathleen Meert, M.D.,¹⁸ Miriam Schiff, Ph.D.,¹⁹ Mary-Frances O'Connor, Ph.D.,²⁰ Michael First, M.D.,²¹
Jitender Sareen, M.D.,²² James Bolton, M.D.,²² Natalia Skritskaya, Ph.D.,²³ Anthony D. Mancini, Ph.D.,²⁴
and Aparna Keshaviah, Sc.M.²⁵

Katharine Shear

Wat wordt gemeten?

Symptoom complicated grief (Shear et al., 2011):

*Persistent difficulty **trusting** or **caring** about other people or feeling intensely **envious of others** who haven't experienced a similar loss*

Symptoom prolonged grief (Prigerson et al., 2009):

*Inability **trusting** others since the loss*

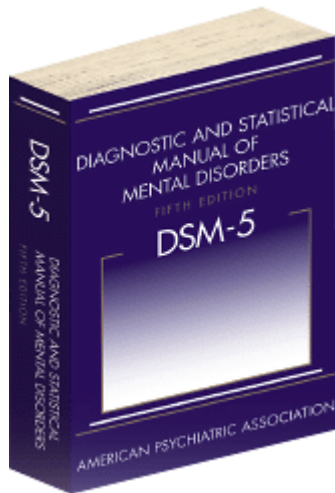
Inventory of Complicated Grief items:

*Ever since s/he died it is **hard for me to trust** people*

*Ever since s/he died I feel like I have **lost the ability to care** about other people or **I feel distant** from people I care about*

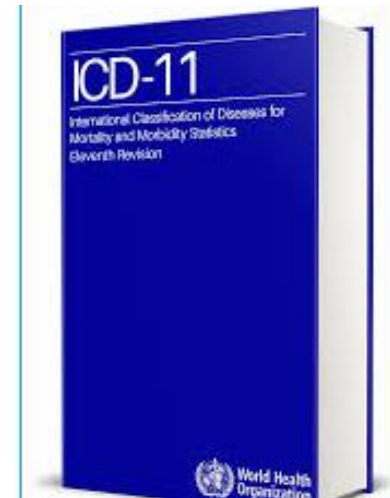
DSM-5 vs. ICD-11

2013

Persisterende Complexe Rouwstoornis
Code: 309.89

2018

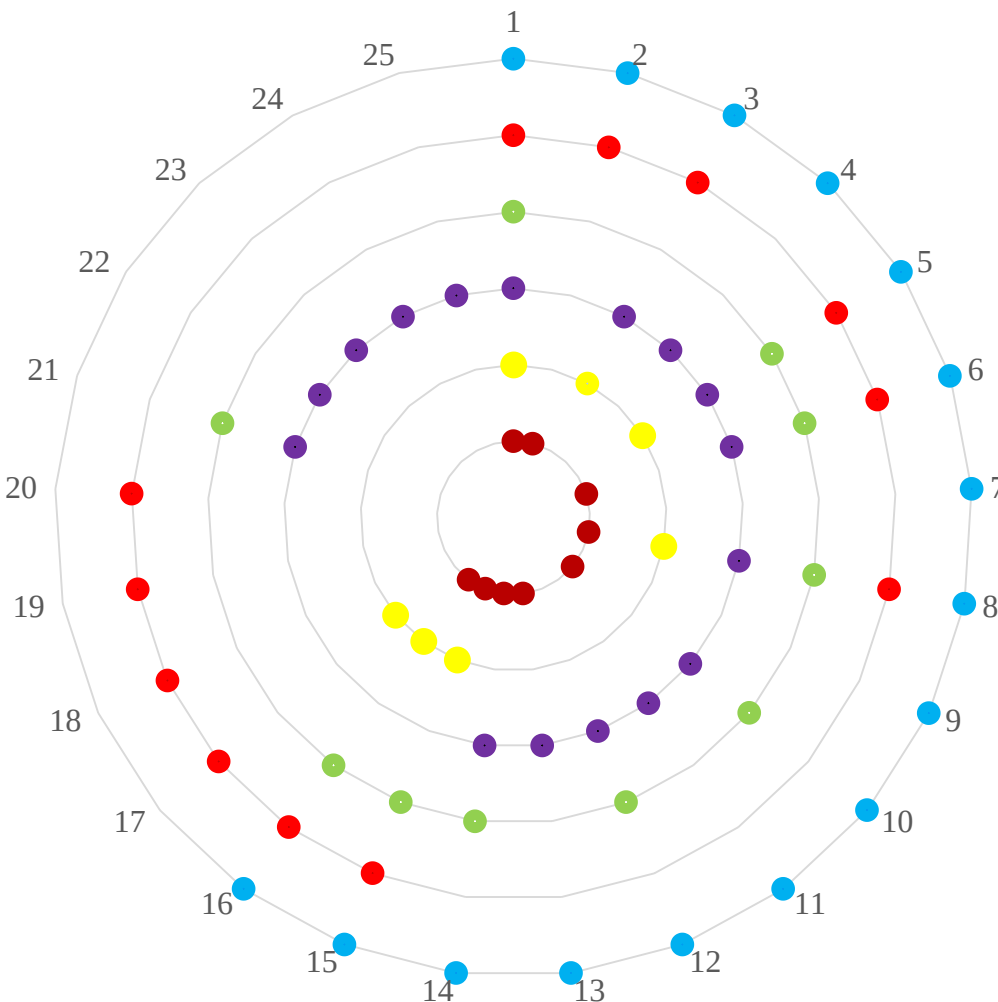

Prolonged Grief Disorder

ZES rouwstoornissen

● PCBD (DSM-5; APA, 2013)
 ● PGD (Prigerson et al., 2009)
 ● beta-draft ICD-11 (Maercker, 2013)

● PGD (ICD-11, WHO 2018)
 ● Complicated grief (Shear et al., 2011)
 ● DSM-6 (Prigerson, 2019)

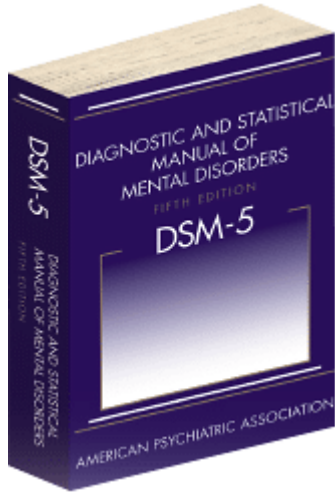

Korte symptoom beschrijving

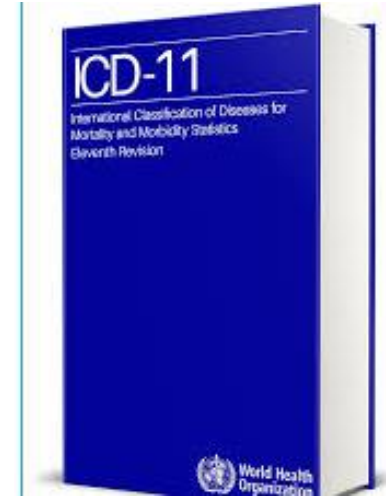
- 1 Intens verlangen naar overledene
- 2 Intens verdriet/emotionele pijn
- 3 Voortdurend bezig zijn met overledene
- 4 Voortdurend bezig zijn met omstandigheden van het overlijden
- 5 Moeite met acceptatie van het verlies
- 6 Ongeloof of emotionele verdoofdheid
- 7 Moeite met omgaan met positieve herinneringen aan overledene
- 8 Woede
- 9 Disfunctionele opvattingen over jezelf (bijv. zelfverwijt)
- 10 Vermijding van realiteit van het verlies
- 11 Wens om te sterven om bij overledene te zijn
- 12 Moeite anderen te vertrouwen
- 13 Geïsoleerd voelen
- 14 Het leven is leeg of zinloos
- 15 Niet weten wat met het leven aan te moeten (bijv. voelen alsof deel van jezelf is gestorven)
- 16 Moeite met nastreven interesses of toekomstplannen maken
- 17 Schuldig voelen
- 18 Ontkenning
- 19 Verwijten
- 20 Onvermogen om positieve gevoelens te ervaren
- 21 Ontzet, verdwaasd of geschokt voelen
- 22 Jaloezie ervaren jegens anderen
- 23 Pijn ervaren die de overledene had, of stem overledene horen of overledene zien
- 24 Ervaren van intense emotionele of lichamelijke reacties vanwege herinneringen aan overledene
- 25 Extreem nabijheid zoekend gedrag vertonen (bijv. dingen doen die aan verlies herinneren)

Implicaties verschillende rouwcriteria

Persisterende Complexe Rouwstoornis

Prolonged grief disorder

- Niet in hoofdtekst
- 16 symptomen
- 12 maanden na verlies
- Relatieve lage prevalentiecijfers
- Evidentie voor voorspellen van klachten 1 jaar later

Boelen, Lenferink, Nickerson, & Smid (2018).
doi:10.1016/j.jad.2018.07.041

Boelen, Lenferink, & Smid (2019). doi:
10.1016/j.psychres.2019.01.006

- Hoofdtekst (narratief)
- 12 symptomen
- 6 maanden na verlies
- Prevalentiecijfers > 2x hoger dan DSM
- Geen evidentie voor voorspellen van klachten 1 jaar later

Boelen, Spuij, & Lenferink (2019). doi:
10.1016/j.jad.2019.02.046

Boelen, & Lenferink (2020). doi:
10.1016/j.psychres.2020.112786

Traumatic Grief Inventory

TGI-SR (“Traumatic Grief Inventory-Self Report”)

Hieronder staan verschillende rouwreacties. Geef aan in hoeverre u deze reacties hebt gehad **in de afgelopen maand**, naar aanleiding van het overlijden van uw dierbare. Hebt u meerdere verliezen meegemaakt? Ga dan uit van het verlies dat het meest in uw gedachten is en/of op dit moment het meest ingrijpend is.

		Nooit (1)	Zelden (2)	Soms (3)	Vaak (4)	Altijd (5)
1	Ik had plots opkomende gedachten en beelden die te maken hadden met zijn/haar dood.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Ik had intense gevoelens van emotionele pijn, verdriet, of golven van rouw.	☐	☐	☐	☐	☐
3	Ik voelde een zeer sterk verlangen naar hem/haar.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Ik voelde verwarring over mijn rol in het leven of een verminderd gevoel van eigenwaarde.	☐	☐	☐	☐	☐

TGI-SR (18 items) verkrijgbaar via:

https://rouw.arq.org/sites/default/files/domain-46/documents/traumatic_grief_inventory_self-report_tgi-sr-46-14890476141626023278.pdf

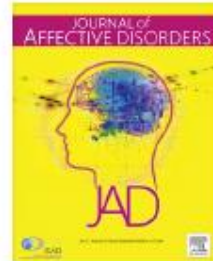
Hoe vaak komt verstoorde rouw voor?

Prevalence of prolonged grief disorder in adult bereavement: A systematic review and meta-analysis

Marie Lundorff^{a,*}, Helle Holmgren^a, Robert Zachariae^b, Ingeborg Farver-Vestergaard^b, Maja O'Connor^a

^a Research Unit for Natural and Complicated Grief, Department of Psychology and Behavioural Sciences, Aarhus University, Aarhus, Denmark

^b Unit for Psycho-Oncology and Health Psychology, Department of Oncology, Aarhus University Hospital and Department of Psychology and Behavioural Sciences, Aarhus University, Aarhus, Denmark

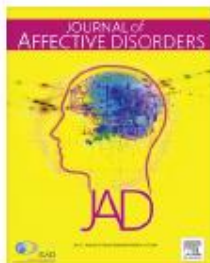
2017

A population study of prolonged grief in refugees

Epidemiology and Psychiatric Sciences

R. A. Bryant¹ , B. Edwards², M. Creamer³, M. O'Donnell³, D. Forbes³, K. L. Felmingham⁴, D. Silove⁵, Z. Steel⁵, A. C. McFarlane⁶, M. van Hooff⁶, A. Nickerson¹ and D. Hadzi-Pavlovic⁵

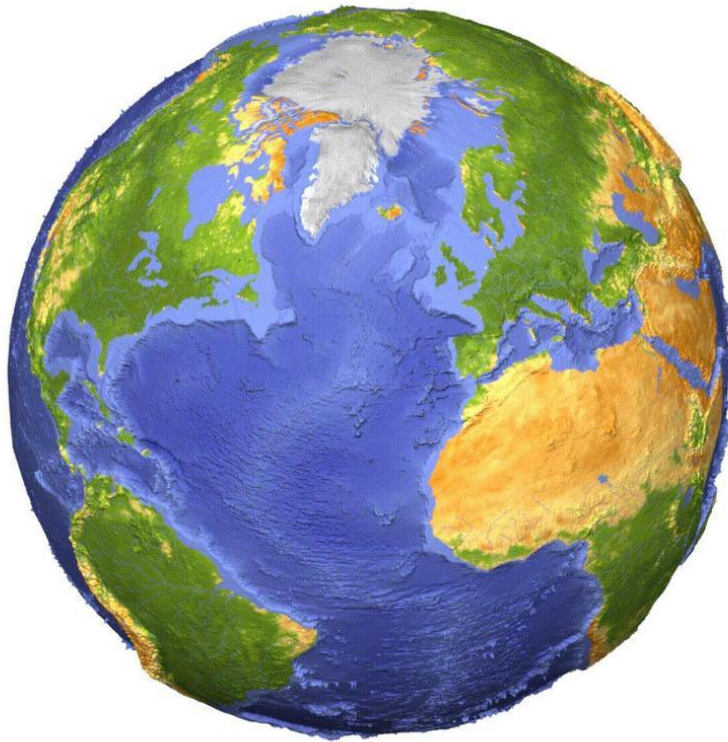
2020

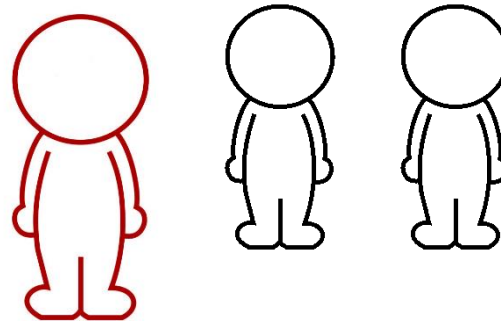
In press

The prevalence of Prolonged Grief Disorder in bereaved individuals following unnatural losses: Systematic review and meta regression analysis

A.A.A. Manik J. Djelantik MD ^{a, b, c} , Geert E. Smid ^{b, c}, Anna Mroz ^a, Rolf J. Kleber ^{a, b}, Paul A. Boelen ^{a, b, c}

Meest voorkomende potentieel
traumatische gebeurtenis is een
onverwachts overlijden van een
dierbare

~150.000 mensen
overlijden jaarlijks in NL

Benjet et al. (2016) doi:
<https://doi.org/10.1017/S0033291715001981>

Centraal Bureau voor Statistiek
https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/7052_95/table?f=romstatweb

Verstoorde rouw, PTSS en depressie: Overlappend, maar verschillend

Content overlap

Verstoorde rouw	PTSS	Depressie
Vermijding	Vermijding	
Herbeleving	Herbeleving	
Somberheid		Somberheid
Activiteit en passiviteit		Passiviteit

Complicated Grief as a Disorder Distinct From Bereavement-Related Depression and Anxiety: A Replication Study

Holly G. Prigerson, Ph.D., Andrew J. Bierhals, M.P.H., Stanislav V. Kasl, Ph.D., Charles F. Reynolds III, M.D., M. Katherine Shear, M.D., Jason T. Newsom, Ph.D., and Selby Jacobs, M.D., M.P.H.

Complicated Grief, Depression, and Anxiety as Distinct Postloss Syndromes: A Confirmatory Factor Analysis Study

Paul A. Boelen, M.A.
Jan van den Bout, Ph.D.

matic Grief. Depression and anxiety were measured with the SCL-90.

Results: A model in which symptoms of complicated grief de-

A confirmatory factor analysis of combined models of the Harvard Trauma Questionnaire and the Inventory of Complicated Grief-Revised: Are we measuring complicated grief or posttraumatic stress?

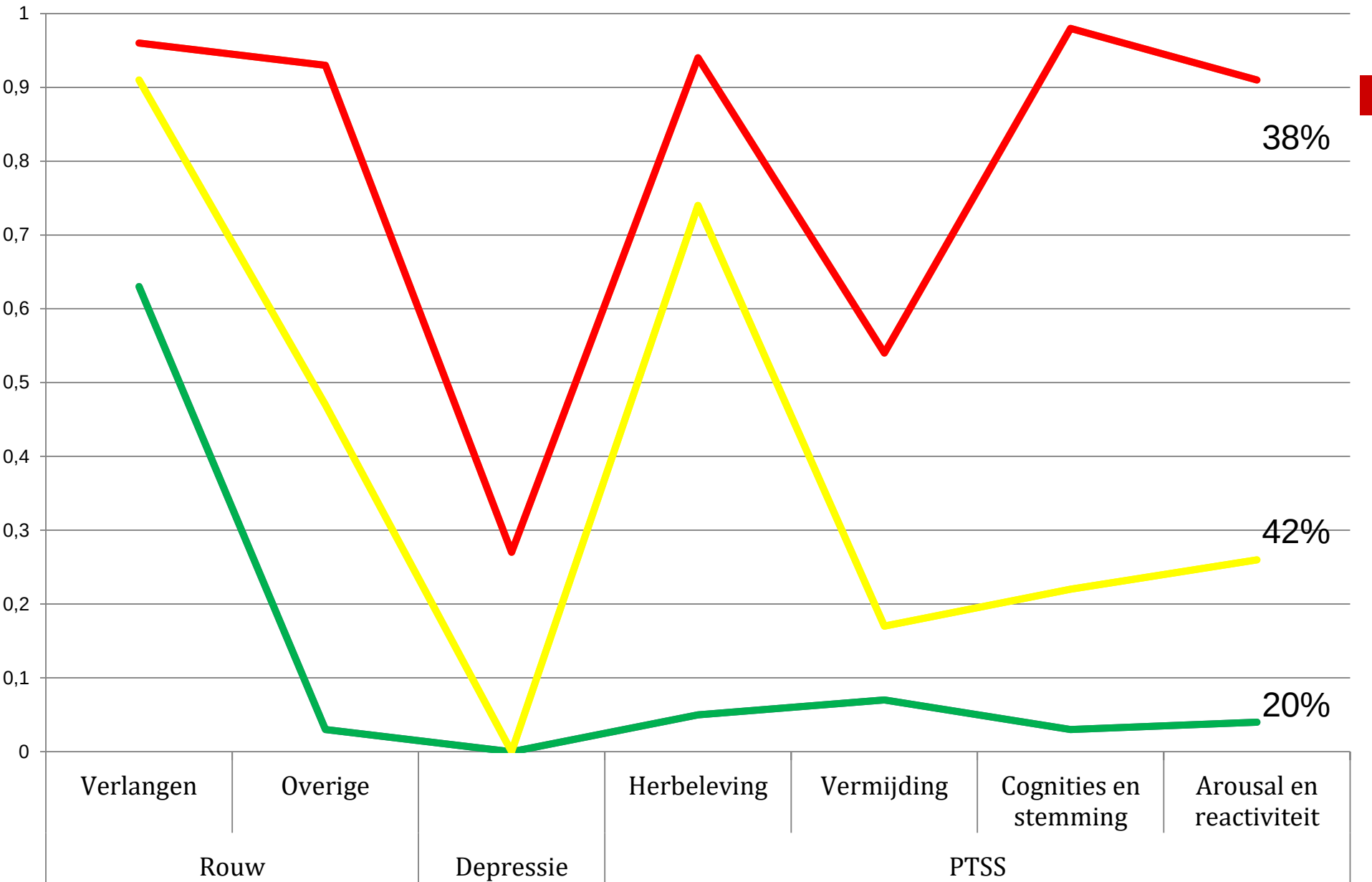
Maja O'Connor^{a,*}, Mathias Lasgaard^a, Mark Shevlin^b, Mai-Britt Guldin^c

Latente klassenanalyse

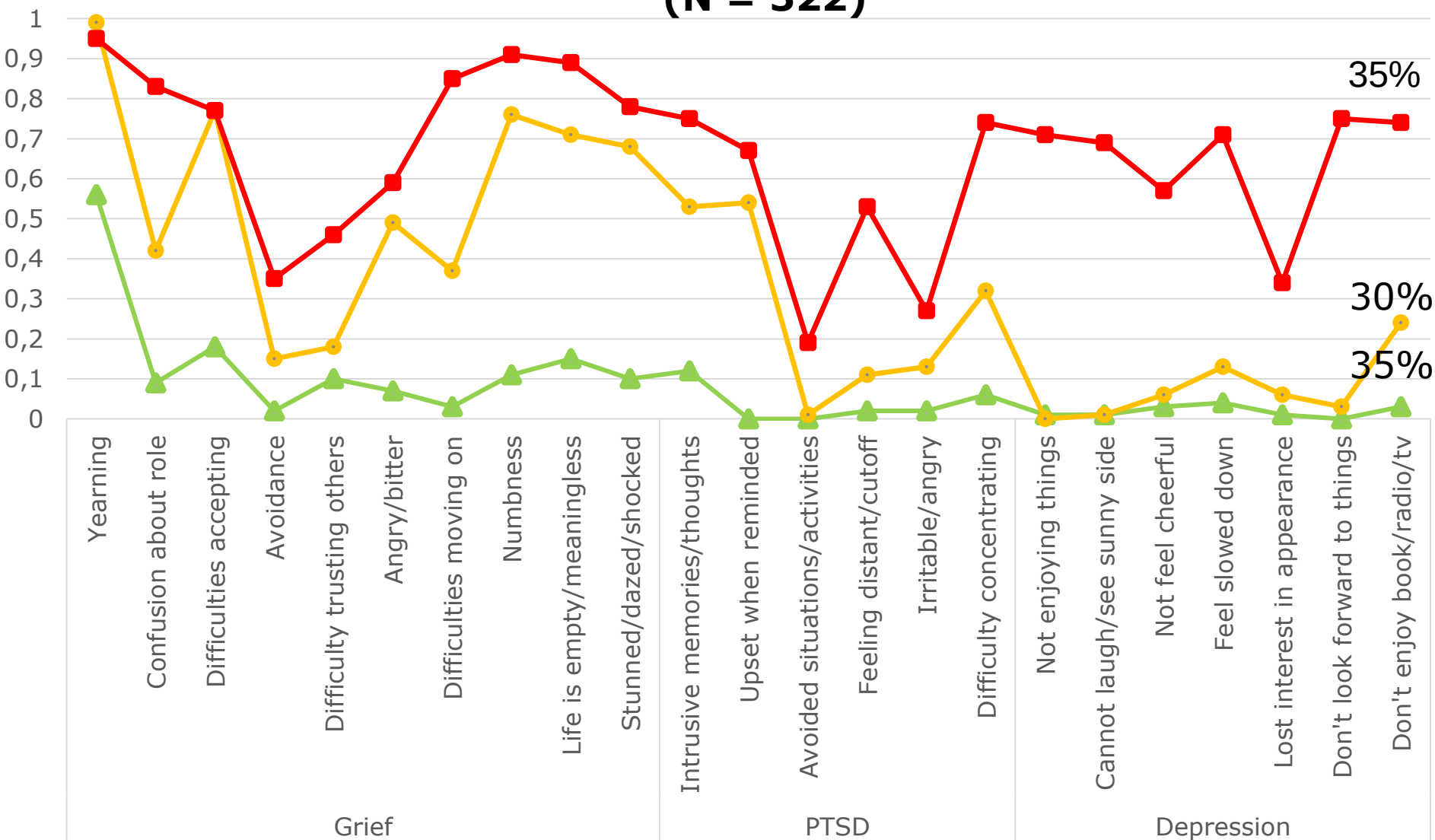
| 14

Latente klassen 11 maanden na vliegcrash MH17 (N = 167)

Nederlanders van wie een dierbare < 6 maanden is overleden (N = 322)

Resilience to Loss and Chronic Grief: A Prospective Study From Preloss to 18-Months Postloss

George A. Bonanno
Teachers College, Columbia University

Camille B. Wortman
State University of New York at Stony Brook

Darrin R. Lehman, Roger G. Tweed, and
Michelle Haring
University of British Columbia

John Sonnega, Deborah Carr, and
Randolph M. Nesse
University of Michigan, Ann Arbor

Beyond normality in the study of bereavement: Heterogeneity in depression
outcomes following loss in older adults

Isaac R. Galatzer-Levy^{a,*}, George A. Bonanno^b

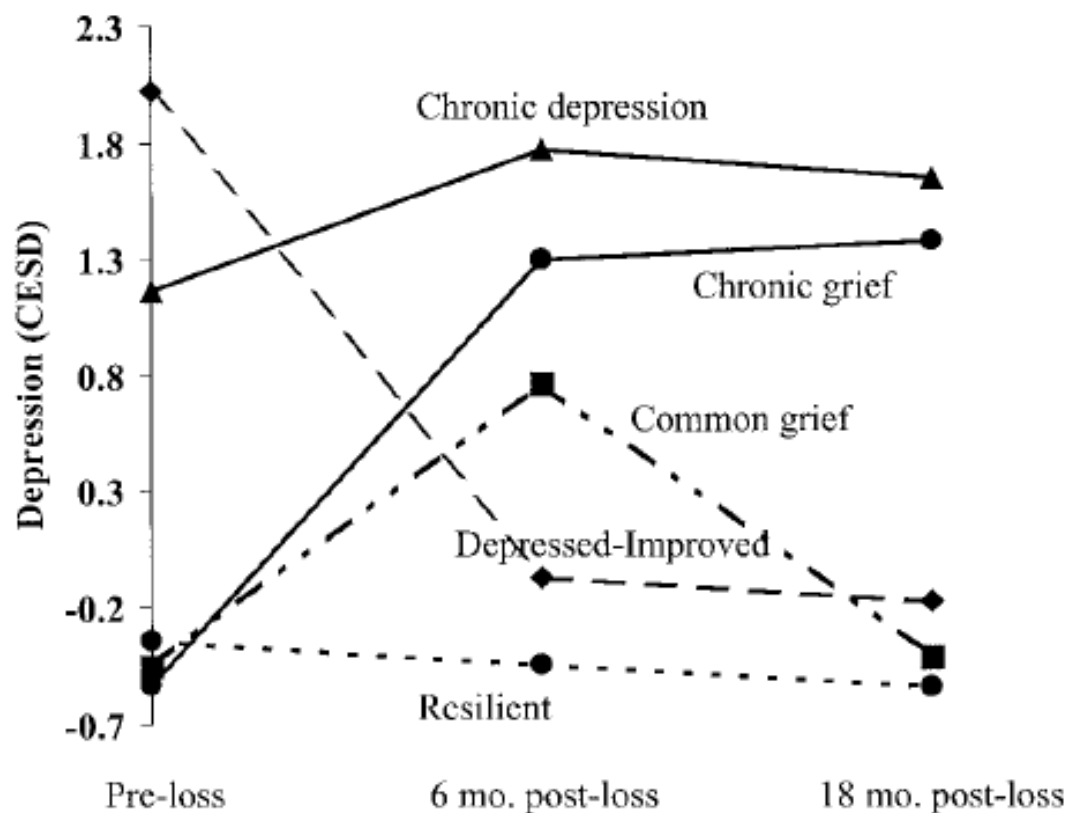

Figure 1. Patterns of depression (Center for Epidemiologic Studies Depression [CES-D] scores) from preloss to 18-months postloss ($N = 185$).

Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal

ISSN: 1070-5511 (Print) 1532-8007 (Online) Journal homepage: <https://www.tandfonline.com/loi/hsem20>

The GRoLTS-Checklist: Guidelines for Reporting on Latent Trajectory Studies

N = 38

Rens van de Schoot, Marit Sijbrandij, Sonja D. Winter, Sarah Depaoli & Jeroen K. Vermunt

Contents lists available at [ScienceDirect](https://www.sciencedirect.com)

Clinical Psychology Review

journal homepage: www.elsevier.com/locate/clinspsychrev

Review

N = 54

Trajectories of resilience and dysfunction following potential trauma: A review and statistical evaluation

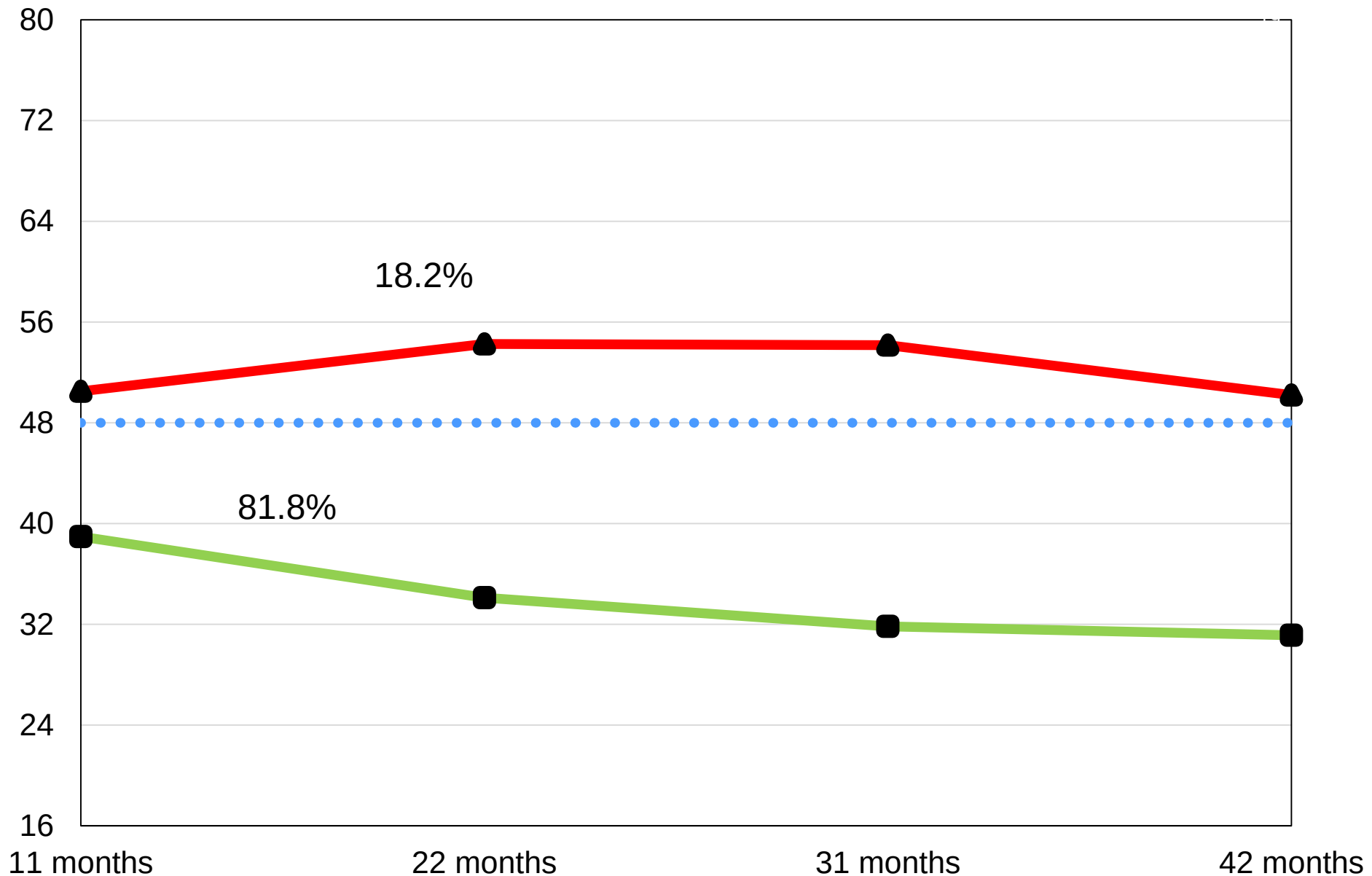
Isaac R. Galatzer-Levy^{a,*}, Sandy H. Huang^b, George A. Bonanno^b

^a NYU School of Medicine, United States

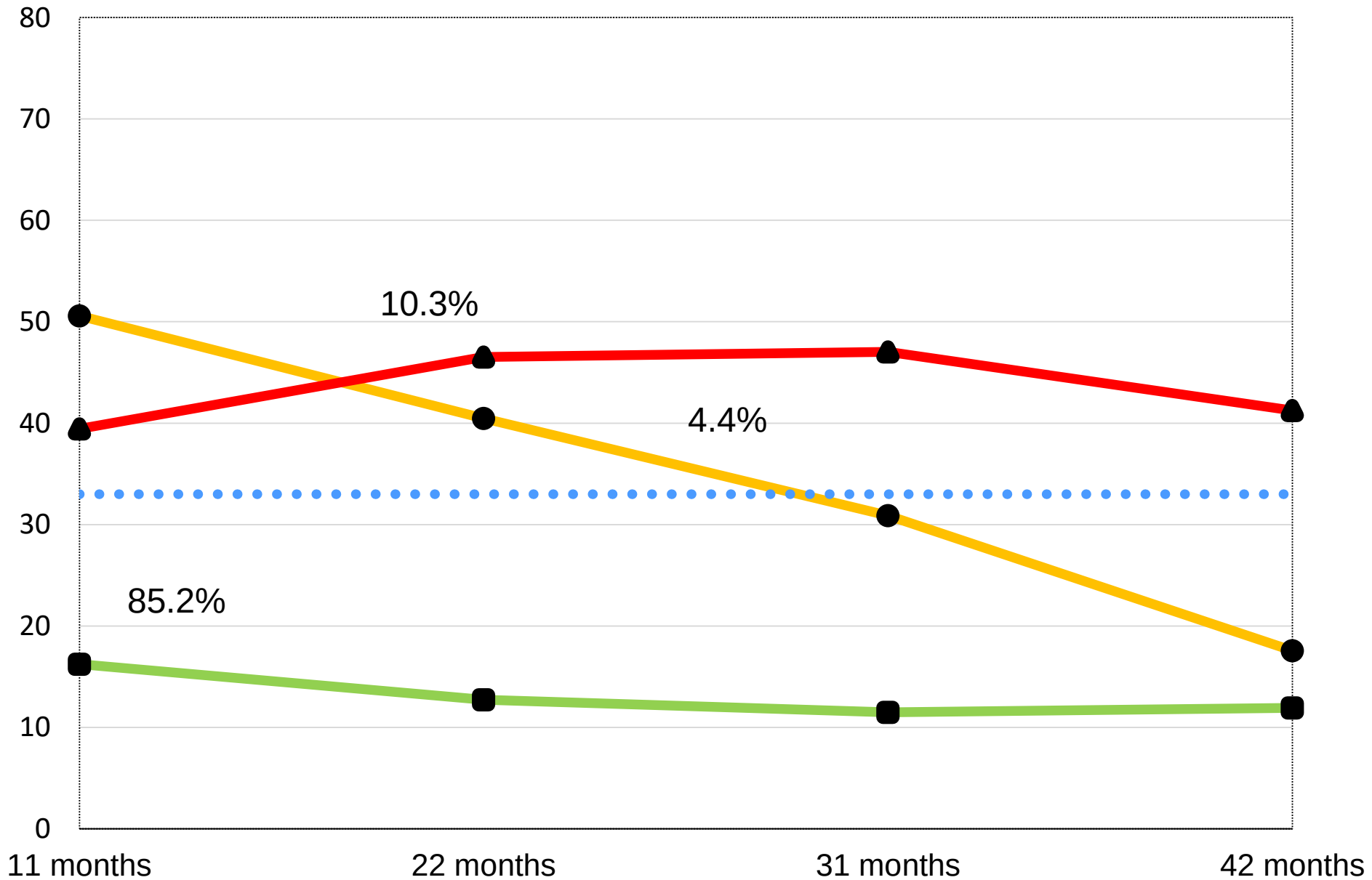
^b Columbia University, United States

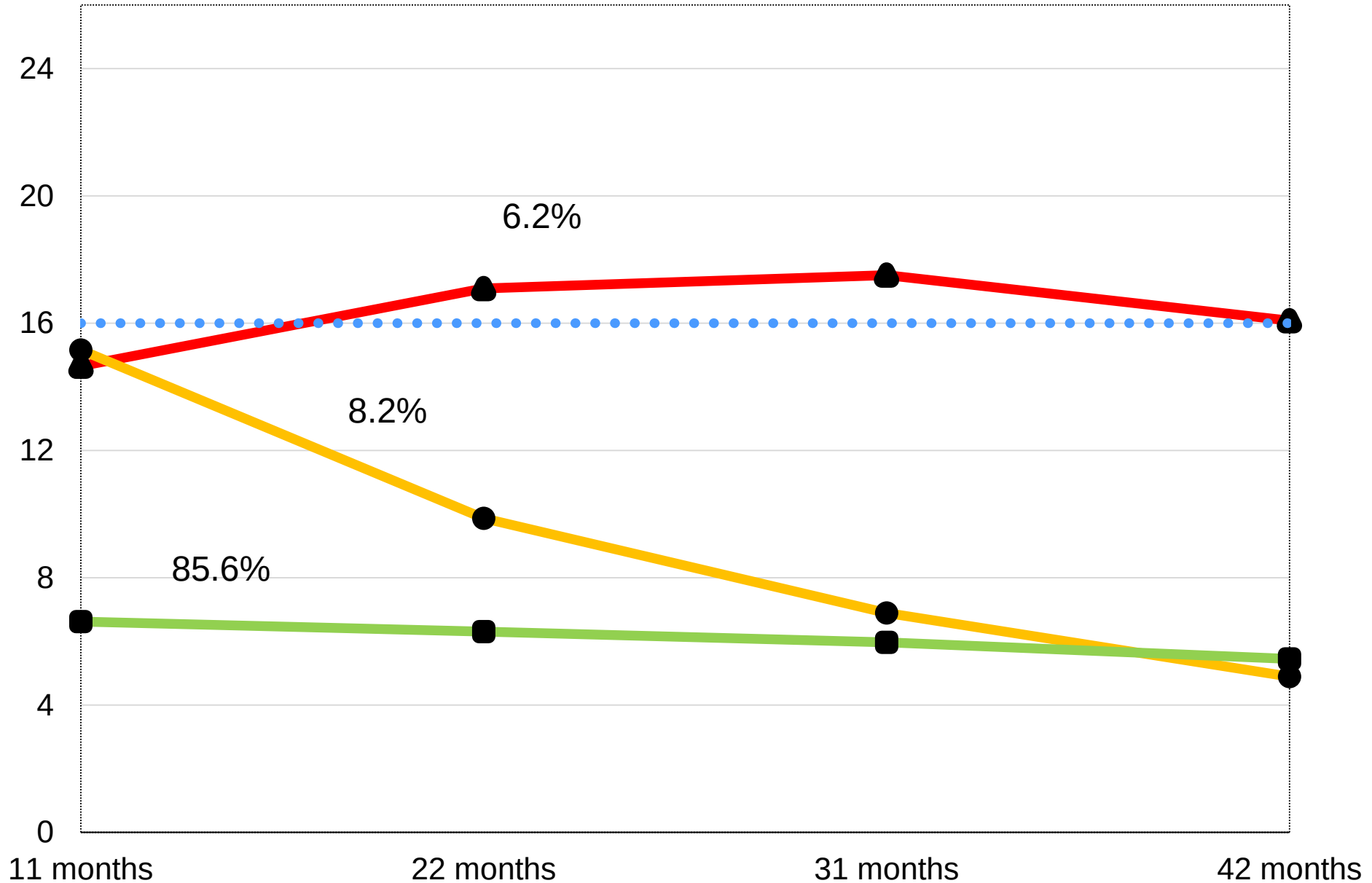
Persisterende complexe rouwstoornis

Posttraumatische stressstoornis

Depressie

Recente studies rouwtrajecten

| 22

RESEARCH ARTICLE

Trajectories of prolonged grief one to six years after a natural disaster

Josefin Sveen^{1,2*}, Kerstin Bergh Johannesson¹, Martin Cernvall¹, Filip K. Arnberg^{1,3}

Social Science & Medicine

Looking beyond the mean in grief trajectories: A prospective, population-based cohort study

Mette Kjærgaard Nielsen^{a,*}, Anders Helles Carlsen^a, Mette Asbjørn Neergaard^b, Pernille Envold Bidstrup^c, Mai-Britt Guldin^{a,b}

Trajectories of grief: Comparing symptoms from the *DSM-5* and ICD-11 diagnoses

George A. Bonanno¹ | Matteo Malgaroli²

Cognitive Predictors of Grief Trajectories in the First Months of Loss: A Latent Growth Mixture Model

Kirsten V. Smith

University of Oxford; Oxford Health NHS Foundation Trust, Oxford, United Kingdom; and The Loss Foundation, London, United Kingdom

Anke Ehlers

University of Oxford and Oxford Health NHS Foundation Trust, Oxford, United Kingdom

Tot slot

- Op dit moment worden 6 verschillende criteriasets gebruikt in onderzoek naar verstoorde rouw.
- Verschillende rouwcriteria kunnen leiden tot verschillende conclusies m.b.t. prevalentie en beloop, maar ook behandeling en voorspellers van verstoorde rouw.
- Verlies van een dierbare is de meest voorkomende potentieel traumatische gebeurtenis dat gepaard kan gaan met psychische klachten.
- Indien klachten ontstaan na een verlies van een dierbare dan zijn verstoorde rouwklachten meest voorkomend (10% natuurlijk en 50% onnatuurlijk verlies).
- Als PTSS en depressie klachten ontstaan is dat meestal in combinatie met verstoorde rouwklachten.

Dus:

- Aandacht voor rouw is belangrijk, weet wat je meet, zowel in onderzoek als praktijk.

Bedankt voor uw aandacht

Lonneke I.M. Lenferink

l.i.m.lenferink@rug.nl

